

TIETEELLINEN ELÄMÄ

VAIKUTTAISI siltä, että Val-kaisen talon uusi muotoaan hakeva hallinto edustaisi kovinta amerikkalaista konservatismia, etenkin uuden uskonnollis-konservatiivisen oikeusministerin, John Ashcroftin, hahmossa. Bushin linjaukset ovat kuitenkin herättäneet hämmennystä, sillä niitä on vaikea hahmottaa perinteisiin jaotteluihin vasemmistolaiseen ja oikeistolaiseen. "Myötätuntoinen konservatiivisuus" tai jo Bill Clintoninkin suosima "kolmas tie" ovat jälleen nousseet puheissa esiin. Tämä ei ole mikään sattuma. Kommunitaristisen liikkeen johtohahmo Amitai Etzioni suittutti Bushin virkaanastujaispuheen olleen kommunitaristinen teksti täynnä sellaisia käsitteitä kuin "yhteisöllisyys" ja "vastuullisuus". Ei ihme, sillä puhetta varten konsultoitiiin Robert D. Putnamia, vaikutusvaltaisen *Bowling Alone* -teoksen kirjoittajaa, Harvardin sosiologian professoria ja tunnettua kommunitaristien puolestapuhujaa. Putnamin huolena on ollut kasvava yhteisöllisten instituutioiden eroosio, joka surkastuttaa kansakuntaa ja sen kansalaisten elämää; aiemmin amerikkalaiset keilasivat luokka- ja roturajat ylittävissä keilajoukkueissa, nykyään he keilaavat yksin tai perheittensä kanssa.

Niinpä George W. Bushin linjauksia kannattaa tarkastella tästä perspektiivistä. Ajatus köyhyyden vastaisesta taistelusta uskonnollisten ryhmien avulla, valtavat veronalennukset yhdistettynä filantrooppisiin pyrkimyksiin ja niin edelleen aukeavat juuri kommunitaristisen ajattelun pääperiaatteista. Uskonnon ase-

ma lienee lähiaikojen amerikkalaisen yhteiskuntakeskustelun tärkein elementti.

BRITANNIAN "Royal Anthropological Institute" on myöntänyt joulukuussa 2000 Pierre Bourdieulle niin sanotun Huxleyn kunniamitalin (perustettu vuonna 1900 Thomas H. Huxleyn muistoksi). Sama kunnianosoitus on aiemmin jaettu muun muassa sellaisille tunnistetuille sosiaaliantropologeille kuin James G. Frazer, Marcel Mauss, Alfred R. Radcliffe-Brown, Edward E. Evans-Pritchard, Clifford Geertz, Louis Dumont, Marshall Sahlins, Mary Douglas, Jack Goody ja Claude Levi-Strauss.

TUSKASTUNEENA suomalaisen tiede- ja yliopistomaailman amerikkalaistumiseen eräs avustajamme kaivoi esiin vanhan *Times Literary Supplementin* numeron, jossa Zygmunt Bauman arvioi Guy Oakesin ja Arthur J. Vidichin teoksen *Collaboration, Reputation, and Ethics in American Academic Life* (University of Illinois Press, 1999). Bauman tiivistää ja tulkitsee teoksen surullisen viestin seuraavasti:

"Oakes and Vidich have given us a penetrating insight into American academic life. This is how they sum up their findings: 'The path to a successful academic career is traced by the fine line between overweening ambition that inspires doubts about honesty and a diffidence or restraint that disqualifies its possessor from participation in the contest for priority.' Sad wisdom it might be, but there you are;

its truth is sustained beyond reasonable doubt by 150-odd pages of facts. Attentive readers of these pages could sharpen the message further: by all means act on your ambition, but try to keep it secret from your peers, and on no account let it be known to your superiors. Academic careers manage to signify something (of value), because they are, or despite being, full of sound and fury. How is this done? It seems as if the academic institutions have been patched together with the aim of preventing its members, particularly its ambitious members, from following their vocation. Science is about discovery, originality, blazing new trials and trespassing on old boundaries. However, the institutions of the scientific world are at their best when making all that exceedingly difficult and at times perilous and costly for those who try. Admission to the academic world is one of the few remaining relics of medieval guilds: apprentices are tested in their unswerving loyalty to the examining masters' view of the trade, and the most conformist among them stand the best chance of becoming masters and judges in their turn. Then comes the peer-review system of learned journals, calculated to prompt the author to steer the middle line between the 'anonymous referees'. In this ring, caution and inoffensiveness beat daring and creativity hands down. By the time publishers accept the manuscript on the strength of the author's name rather than a certificate of confor-

mity, the energy of rebellion has long dissipated and the courage to rebel had all the time in the world to wilt and fade. This process works reasonably well when it comes to straining off the untalented; but many others may share their lot for not hiding their originality carefully enough...

RÉGIS Debray, Che Guevaran sisstoveri Boliviassa ja sittemmin presidentti François Mitterandin neuvontaja, julkaisi aikoinaan mielenkiintoisen kirjan ranskalaisista intellektuelleista *Le Pouvoir intellectuel en France* (Paris, Ramsay, 1979), jonka englanninkielisen käännöksen nimesä jo tiivistyi hänen esittämänsä intellektuellikausien periodisointi *Teachers, Writers, Celebrities: The Intellectuals of Modern France* (London, NLB, 1981). Nyt Debray on palannut intellektuelleihin uudessa kirjassaan *i.f. suite et fin* (Paris, Gallimard, 2000). "*Les I.F.*" on lyhenne sanaparista *intellos français* – ranskalaiset intellot. Zola ja Barrès olivat 1900-luvun originaaleja intellektuelleja ("*I.O. – intellectuel original, version 1900*"). Sen sijaan sellaisia nykyintelloja kuten Sollers ja B.-H. Lévy Debray nimittää "*I.T.*":eiksi ("*intellectuel terminal, version 2000*") eli 2000-luvun "terminaali-intellektuelleiksi", joka on hieman monimielinen ilmaisu, muttei imarteleva. Sen voisi kääntää ehkä "lopussa oleviksi intellektuelleiksi", ellemmä assosioi sitä terminaali-Debray jo vanhemmassa kirjassaan totesi, nämä ovat tyypillisesti mediayhteiskunnan tuotteita ja vallankäyttäjiä. Régis Debray ikään kuin

medikalisoi diagnoosinsa puheen rappeutuneisuudesta, intellektuellien professionaalista sairaudesta, "kvasibiologisenä prosessina". *I.T.* on "mutantti", jolla on viisi perustavaa oiretta: "mahtipontinen epärealistisuus", "kollektiivinen autismi", "krooninen odottamattomuus", "moraalinen narsismi" ja "pikaisuus". Lopuksi Debray jakaa intellektuellit vielä hyviin (Gide, Mauriac, Aron, Gracq, Germaine, Tillion, Vidal-Naquet, Clément Rosset) ja huonoihin (Sartre, Foucault, Revel, Glucksmann, Julliard, Minc). – Täytyy sanoa, että Ranskassa käydään Suomeen verrattuna aika kovasanaista ja suorasukaista kulttuurikeskustelua.

MILTEI liikuttavassa kunnianosoituksessaan omalle metodilleen ja työkalupakilleen – vuonna 1981 julkaistussa artikkelissaan "Kommunikation mit Zettelkästen", jonka ehkä voimme suomentaa "Keskusteluksi kortiston kanssa" – kaksi vuotta sitten kuollut saksalais sosiologi Niklas Luhmann paljastaa systeemiteorian merkittävän alkuperän. Sen alkuperä on nimittäin kirjoitetussa kommunikaatiossa. Ilman kirjoittamista ei voi ajatella. Tätä varten on luotava käsitteellisistä erotteluista ja erilaisista muista merkinnöistä muodostuvia järjestysperiaatteita. Tällöin "muistiinpanojen järjestelmästä kehkeytyy pätevä ja luotettava keskustelukumppani" – siis kortisto. Mutta ei tässä vielä kaikki. Kommunikaatioon kuuluu näet myös se, että keskustelukumppanit kykenevät vastavuoroisesti yllättämään toisensa: mitään etukäteen var-

mistettua yhteisymmärrystä ei tarvita, sillä silloinhan ei enää olisi syytä keskinäiseen ajatustenvaihtoon. Miten ihmeessä yllätyksellinen sattuma voidaan saada mukaan "muistiinpanoihin"? Luhmannin mukaan se on mahdollista omaksumalla oikeanlainen järjestys. Niinpä hänen kortistossaan ei välttämättä ole samaa teemaattista vaakaanumeroinen järjestys. Juuri tämä mahdollistaa "sisäلتäpäin tapahtuvan kasvamisen", työskentelyn ilman "systemaattista etukäteisohjelmointia ja kiinnittymistä sekventiaaliseen lineaarisuuteen". Oikeanlaisen järjestyksen myötä kortistosta tulee eräänlainen "toisen asteen muisti ja alter ego", jolla on "kirjoittajasta riippumaton oman elämänsä". Se voi yllättää odottamattomilla, pitkään muistista kadoksissa oleilla lähdeviitteillä. Tällaisilla yllätysefekteillä on sattuman ja kontingenssin luonne, jolla Luhmann tarkoittaa, että mahdollinen – mutta ei välttämätön – on aina myös toisella tavoin mahdollinen. Kontingenssi on siis integroitu itse systeemiin, ja Luhmannilla on täten sattuma hoidossaan ("unter Dach und Fach"). Kuin vieterinukke hän ponnahtaa tämän pelivaran ansiosta kortilta ja palaa takaisin sinne.

Ensi kuulemalta epäuskottavalta tuntuva työkalupakki muuttuikin lähemmässä tarkastelussa systeemiteorian alkuperäiseksi käyttöyhteydeksi, vieläpä systeemiteorian siihen itseensä soveltamisen konkreettiseksi manifestatioksi. Tieteellisen elämän avustaja muistaa istuneensa viisi vuotta sitten tanskalaisten järjestämän konferenssin illallispöydässä Luh-

mannia vastapäätä, jolloin tämä auliisti kertoi myös toisesta merkillisyydestä, nimittäin asuintaloonsa asennetusta nauhoitusjärjestelmästä, johon oli kytketty keittiöön, eteiseen ja olohuoneeseen asennetut kiinteät mikrofonit, joihin voidaan koska tahansa sanella suoraan nahalle ja sitä tietä sihteerin työstettäväksi menevää tekstiä! Pöytäkumppaneilleen Luhmann asetti yllättäviä kysymyksiä, joista eräät jälkeensä tuntuivat siltä kuin hän olisi edellyttänyt keskustelukumppaneiltaankin kortistolta vaadittavaa kompetenssia.

Avustaja kahlasii läpi joukon viime vuonna ilmestyneitä Niklas Luhmannin uutusteoksia (muistettakoon, että lähes 1200 sivuinen *Die Gesellschaft der Gesellschaft* ilmestyi vuonna 1997). Teokset *Die Politik der Gesellschaft* (Suhkamp, 2000, 444 s.) ja *Die Religion der Gesellschaft* (Suhkamp, 2000, 362 s.) sisältävät paljon kiinnostavaa materiaalia kontingensista ja orientaatiosta epävarmuudessa, mutta näissä keskustelu kortiston kanssa vaikuttaa melko yllätyksettömältä. Aidompi uutuus sen sijaan on teos *Entscheidung und Organization* (Westdeutscher Verlag, 2000, 479 s.), jonka Luhmann ehti saada valmiiksi hieman ennen kuolemaansa, eikä kollega Dirk Baeckerin tarvinut kuin tarkistaa Luhmannin hakasulkeisiin merkitsemät lähteet. Tässä Luhmann esittää uuden arvion yhteiskunnallisista instituutioista ja järjestyksestä, jonka avaimena ovat monimutkaiselle ”todellisuudelle” vaihtoehtoja konstruoi- vat päätökset. Päätökset eivät

Luhmannin mukaan reagoi tilanteeseen eivätkä edes varsinaisesti ilmennä valintoja, vaan pikemminkin tuovat esille vaihtoehtoisia tulkintoja. Ne edustavat ”ensimmäistä valintaa”. Ilman päätöksiä maailmamme olisi pelkkä autiomaa. Päätökset kaivavat tästä tyhjyydestä jotain, johon tarttua. Ne ovat siis ratkaisevia liikuttelijoita. Paitsi organisaation sisään- ja ulospäin suuntautuvaa toimintaa, Luhmann tarkastelee myös ajan hallintaa (*Zeitmanagement*). Ajan hallinnassa ja hoitelmassa organisaatio ei ammenna menneisyydestä tai tutkaile tulevaisuutta koskevia odotuksia, vaan toimii epävarmuuden ”absorboijana”, toisin sanoen sulattaa siihen itseensä ja valtaa sille itselleen ympärillä olevaa epävarmuutta ja päättelemättömyyttä. Tämä on Luhmannin mukaan organisaation ja sen itseymmärryksen tärkein voimavara. Absorboinnin tekniikoiden vaikutuksia organisaatiokulttuureihin ja toimijoiden kulttuuriin ja tiedollisiin malleihin tunnetaan erittäin huonosti. Vielä kerran Luhmann siis puhuttelee meitä, tai ainakin niitä, jotka vielä jaksavat ihmetellä järjestyksen muodostumisen sääntöjen ja mahdollisuuden ehtojen muodostumista yleisen yhteiskuntateorian vaativassa kehikossa. Saksalaisten ajattelun taustalla on tässä nähty kansalliseen historiaan liittyvä ulottuvuus: kansallisen identiteetin korvikkeen etsintä ja tietynlainen perustamismimma on ensisijaisempaa kuin tiedostaminen, rakentaminen ja käsitteiden vapaa ja villi luominen. Saksalaisille ”järjestys olla pitää”

tai ”järjestys on puoli elämää”, ja jos joku niin Luhmann on ymmärtänyt sen.

NYT kun niin sanottu Nelimarkan jupakka on muodollisesti ohi, voidaan palata itse kiistan aiheeseen, eli Riitta Nelimarkan väitöskirjaan *Self Portrait. Elisen väitöskirja. Variation variaatio* (Seneca, 2000) ilman että sekaan nuttaisiin enää itse farssinomaiseen prosessiin. Kenties parhaan ja terävimmän kriittisen arvion siitä on esittänyt lehtemme vanha avustaja, tunnettu Antonio Gramscin suomentaja ja filosofi, internet-pioneeri Mikael Böök *Hufvudstadsbladetissa* (10.1.01), jota eivät ehkä kaikki lukijamme seuraa. Böökin arviota kannattaa lainata hieman pitempäänkin:

”Det var en gång en doktorsavhandling vars författare förnekade att hon ville göra några vetenskapliga ut-sagor. Något antagande, någon hypotes, önskade hon inte heller ställa upp. ‘Olen haluton väittämään mitään’, skrev hon i avhandlingens inledning, vilket betyder att hon helst inte ville påstå någonting överhuvudtaget. Att hon önskade disputeras var därför en sanning med modifieration.”

”Riitta Nelimarkka slits mellan beundran och förakt för vetenskapen och den vetenskapliga forskningen, områden som är henne totalt främmande. Hon upplever tydligen sig själv som ett av vetenskapen missförstått konstnärligt geni. Hennes förhållande till vetenskap är med andra ord ytterst komplex-fyllt. Hon skyr inga medel för att gardera sig mot en

kritik som hon mycket väl begriper att måste drabba hennes härresande okunnighet och slarv. Ett av de grepp som hon flitigt utnyttjar består i att deklarerat sin ovetenskaplighet och i stället framhålla sin konstnärlighet. Sen är det meningen att de vetenskapliga fackidioterna ska böja sina huvuden ivördnad inför Konsten medan konstnärskollegorna gärna får fortsätta att tro att det ändå på något underligt sätt är fråga om Vetenskap! Att öppet tillstå sitt begär efter dokortiteln i avhandlingstexten hör också hit; det är liktydigt med att säga okej, jag vet att det som jag skriver i den här boken är rena gojan, men det är inte mitt fel eftersom det sist och slutligen är ni

som tvingar mig att göra det för att jag ska få bli doktor. Också här har Nelimarkka en viss poäng. Det torde vara undervisningsministeriets fel att doktorsprogrammen för konstnärer överhuvudtaget har kommit igång. Bakgrunden till detta är ingalunda ett försök att stöda konsten med större resurser, utan att strömlinjeforma den, för att göra det kompatibel och mätbar i pengar. Regeringen och undervisningsministeriet upplever ju helt enkelt konsten som 'innehållsindustri'.

"Undertecknad är långt ifrån att påstå, att Nelimarkka skulle vara en korkad person. Geni eller inte får också förbli osagt. Men obildad ter sig ohjälpligen den, som ger fullständigt fan i

främmande språks grammatik och rättstavning i en bok med med titeln *Self Portrait* innehållande en mängd citat och glosor på tyska, franska, engelska och latin. Det pinsamma är att Nelimarkka själv, allt sitt raljerande och all sin självironi till trots, tycks ta sitt doktorerande med *Self Portrait* på fullaste allvar. Hon har rentav betecknat underkännandet av sin doktorsavhandling som ett justitiemord. Som om det vore juristers och byråkraters sak att ställa upp kriterier för vad som ska gälla som vetenskap! Det finns i sista hand bara en instans som kan bedöma en vetenskaplig avhandling: den fria diskussionen bland forskarna."